

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРОТИБОРСТВО В ПОЛІТИЧНІЙ БОРОТЬБІ В ПІВДЕННІЙ АФРИЦІ (1948 – початок 1990-х)

У статті розглядається політичний процес у Південній Африці в період існування в цій країні системи апартеїду. Метою дослідження є вивчення основних напрямків інформаційного протиборства прихильників і противників апартеїду як складової латентної політики в Південній Африці. В якості основних завдань виступають: загальна характеристика та позначення основних напрямків інформаційного протиборства, розкриття змісту проявів інформаційної боротьби в умовах панування і падіння апартеїду. Основна ідея статті полягає в тому, що інформаційне протиборство було важливою складовою політичного життя Південної Африки і мало вектор як внутрішньої спрямованості – на населення даної країни, так і зовнішньої – на світову громадськість, міжнародні організації, уряди і населення інших держав. Воно здійснило серйозний вплив на хід подій у ПАР і на рух проти апартеїду за межами країни, включало практично весь набір технологій антропогенного і техногенного порядку, латентного і відкритого характеру. У перспективі ця робота може стати складовою частиною комплексної розробки всього спектра латентної політики на матеріалах Південної Африки.

Ключові слова: апартеїд; інформаційна війна; інформаційна спецоперація; латентна політика; дезінформування; пропаганда; інфологема; комунікативний резонанс.

Постановка проблеми. Політичне життя в Південній Африці в період з 1948 року до початку 1990-х років мало досить своєрідний характер. У цей час у ПАР на державному рівні впроваджувалася внутрішньополітична доктрина «апартхейда», в перекладі з мови африкаанс – «роздільність», «роздільний розвиток» рас у багаторасовому соціумі. По суті це була система, за якої меншість населення, що колоніально пригноблює, і більшість, яку пригноблюють, мешкають на території однієї країни. Основним змістом політичного процесу в означений період було протиборство двох тенденцій: збереження / розвитку системи апартеїду vs повалення режиму апартеїду із одночасним створенням передумов для демократичної трансформації суспільства. Є підстави стверджувати, що важливе місце у цьому політичному протистоянні посідала інформаційна війна та інформаційні спецоперації за участю всіх зацікавлених сторін. Тому дослідження їх як частки латентної політики в Південній Африці є актуальним у форматі і політичної латентології та конкретної історичної розробки.

Аналіз наукових досліджень з обраної теми. Різноманітним аспектам політичного процесу в Південній Африці присвятили свої роботи Д. Брифонські, В. Воргер, Б. Гілдер, А. Давідсон, Л. Ідес, Р. Касрілс, К. Кібл, Н. Кларк, А. Круден, Р. Прайс, Л. Сонеборн, А. Спарк, І. Філатова, Р. Харві, В. Шубін

(D. Bryfonski, W. Worger, B. Gilder, A. Davidson, L. Eades, N. Clark, A. Cruden, R. Harvey, K. Keable, R. Price, L. Sonneborn, R. Kasrils, A. Sparks, I. Filatova, V. Shubin) та інші зарубіжні дослідники. Серед інших проблем у них отримали часткове освітлення і питання інформаційної боротьби. Водночас тільки дослідження Р. Ніксона (R. Nixon), Дж. Сандерса (J. Sanders), М. Ріса і К. Дея (M. Rees, Ch. Day) присвячені окремим напрямкам інформаційного протиборства в Південній Африці, а книга Е. Руді (E. Rhoadie) викладає події так званого «Малдергейта» (скандал з приводу незаконних інформаційних операцій уряду Преторії) з точки зору їх безпосереднього учасника. У вітчизняній літературі подібних досліджень поки бракує, але є фундаментальні загальнотеоретичні роботи Г. Почепцова з інформаційних і психологічних війн.

Метою статті є вивчення і розкриття характерних особливостей спектру основних напрямків інформаційного протиборства прихильників і противників апартеїду як складової латентної політики в Південній Африці (1948–1990).

Виклад основного матеріалу. Основним змістом політичного процесу в Південній Африці в означений період була боротьба прихильників і противників апартеїду, який на рівні державної політики впроваджував систему «внутрішнього колоніалізму» під гаслами доцільності «роздільного розвитку» різних расових та етнічних груп населення країни, – боротьба,

що закінчилася падінням апартеїду на початку 1990-х років. Специфічними різновидами цієї боротьби у форматі латентної політики були інформаційна війна (ІВ) та інформаційні спецоперації (ІСО) з обох сторін. Під латентною політикою розуміємо приховану, потайну політику, а латентна складова політичного процесу – це закрита від висвітлення та / або неусвідомлена частина політичного процесу, пов'язана з реалізацією прихованих інтересів і використанням таємних методів здобуття, утримання і використання влади [1, с. 17].

Інформаційна війна (ІВ) – це комплексне протиборство в інформаційній сфері. Структурним елементом інформаційної війни є інформаційна спецоперація (ІСО). ІВ та ІСО передбачають використання різноманітної сукупності різноманітних заходів, частина яких має відкритий характер, а решта – напіввідкритий/напівзакритий або навіть цілком латентний. Інформаційна спецоперація в латентній політиці – це спеціальний вплив прихованого характеру на інформаційний масив/систему, орієнтований на розв'язання певного політичного завдання. Об'єктом ІСО може стати будь-який сегмент інформаційного простору, в тому числі: масова та індивідуальна свідомість громадян своєї країни або інших держав і світової спільноти, соціально-політичні системи і процеси, інформаційна інфраструктура, інформаційні ресурси. Основною метою ІСО в політиці є отримання певних політичних переваг (перемог) над противниками / суперниками, контроль інформаційного простору для ведення інформаційних атак на ворога та ефективного захисту власної інформаційної функції від шкідливих впливів [1, с. 469].

У цьому зв'язку, звертаючись до реалій Південної Африки, необхідно в першу чергу підкреслити принципову відмінність витоків і основ інформаційної стратегії і тактики сторін. Злочинна, агресивна, аморальна природа апартеїду вимагала приховування правди про нього і вела до використання його прихильниками традиційних методів інформаційної боротьби з безпрецедентним наповненням їх відвертою брехнею, аморальним змістом і лицемірством. Як сказав одного разу майор південноафриканської поліції Крейг Вільямсон, який займався шпигунством, диверсіями, вбивствами і викраденням борців, а також пропагандою за кордоном: «Чим більша брехня, тим більше люди готові проковтнути її» [4, с. 300]. Навпаки, противники апартеїду були об'єктивно зацікавлені у викритті злочинної сутності системи апартеїду і органічно орієнтувалися на поширення правди про неї і дії її adeptів, про боротьбу демократичних сил проти расистської системи.

Зазначене інформаційне протиборство відбувалося на двох рівнях: на міжнародному, із залученням зарубіжних акторів і організацій, і на національному, за участю влади бангустанів, яка часто переслідувала власні цілі. Воно розгорталося у двох головних форматах – дисперсному і структурованому. Неструктурований, дисперсний формат інформаційної боротьби в ПАР означає слабо координовану участь в ній (активну і неактивну) усіх зацікавлених сторін (наприклад, повсюдна пропаганда доктрини «роздільного розвитку» у ЗМІ, офіційному мистецтві і в системі

освіти, тоді як структурований – це сукупність ІСО, за якими стоїть певна структура, що їх генерує і поширює. Так, у 1971 році Ешел Руді – прес-аташе південноафриканського посольства в Нідерландах – з відома і за фінансової підтримки влади ПАР уклав секретну угоду з голландським видавцем Г. Юссеном із випуску тижневика «To the Point». Журнал таємно фінансувався з Преторії і призначався для поширення вигідної їй інформації та поліпшення іміджу режиму апартеїду. Ця секретна операція була схвалена прем'єр-міністром Б. Форстером, керівником таємної поліції і розвідки (БОСС) генералом Х. ван ден Бергом, міністром інформації К. Малдером і Дж. Баррі, начальником Департаменту інформації [13].

Розвиток на постійній основі інформаційної служби Преторії відбувалося з 1948 до 1972 року. Найбільш помітно цей процес проявився у створенні в 1961 р. Департаменту інформації. Період 1972–1977 рр. став кризовим для інформаційних структур апартеїду. Він відзначений не тільки активізацією інформаційної війни режиму, але і порушенням законів ПАР, що, у кінцевому рахунку, вилилося в скандал під назвою «Малдергейт» і призвело до відставки ряду високопоставлених чиновників, у тому числі прем'єр-міністра. У центрі скандалу опинилися глава БОСС генерал Х. ван ден Берг, секретар Департаменту інформації (з 1972 р.) і він же головний розробник доктрини інформаційної війни Преторії Е. Руді, міністр фінансів Н. Дідерікс, міністр інформації К. Малдер і прем'єр-міністр Б. Форстер. Зазначені посадові особи виявилися основними фігурантами справи про незаконне, нецільове використання закритих від контролю фондів уряду, в основному міністерства оборони і БОСС, на підкуп зарубіжних ЗМІ (таких, наприклад, як «Вашингтон стар» і «Вашингтон пост»), створення на противагу опозиційним виданням у ПАР і фінансування контрольованої урядом газети «Сітізен» («The Citizen»), оплату пропагандистських поїздок політиків і відомих південноафриканців за кордон і їх зустрічі з політичними і громадськими діячами інших країн (в тому числі з віце-президентом США Дж. Фордом), відмивання грошей шляхом обходу валютного регулювання і використання золотовалютних ресурсів Південної Африки для внесення грошей на секретні банківські рахунки в Швейцарії тощо [11; 13; 14].

Метою цієї широкомасштабної інформаційної операції була активна протидія критиці апартеїду, створення йому сприятливого іміджу і підтримки всередині ПАР і за кордоном [15, с. 56–58]. Тільки в 1973 р. на фінансування розробленого Е. Руді, представленого керівництву країни К. Малдером і схваленого Б. Форстером плану дій на цьому напрямку, було виділено 64 млн. рандів (<https://www.sahistory.org.za/topic/information-scandal>). В області комунікаційних технологій ефективність операції забезпечували: латентний характер пропаганди з використанням інших джерел; її семіотичний вигляд – залучення знакових особистостей; її міфологічний характер – зображення Південної Африки як захисника демократії і західного світу в холодній війні; доступ до лідерів громадської думки і популярних каналів комунікації; акцент не на спростування

існуючих стереотипів, а на побудову нових; використання міжособистісних контактів [3, с. 284].

«Малдергейт» і зміна через нього ключових фігур у керівництві країни в 1978 р. ознаменували вступ інформаційної служби Преторії в новий етап діяльності, особливістю якої було дотримання «букви закону» за формою, але, як і раніше, хибний зміст за сутністю. У серпні 1984 р. в руслі прийнятої режимом стратегії тотального наступу («total onslaught») в структурах поліції безпеки було створено секретний підрозділ стратегічних комунікацій – Стратком (Stratcom), який у пресі ще згадують як «відділ брудних трюків». Він функціонував під безпосереднім керівництвом Ради державної безпеки країни, став потужним інструментом інформаційних операцій Преторії і займався головним чином розвідкою, дезінформацією, дискредитацією лідера руху за ліквідацію апартеїду – Африканського національного конгресу Південної Африки (АНК ПА) і спробами розколотися керівництво Конгресу та його союз із ЮАКП.

У числі інформаційних спецоперацій Страткома найбільш помітне місце займали:

- «Ромул» (приховані дії тиску на АНК/ЮАКП);
- «Гордіан» (мінімізація ефективності діяльності Молодіжної ліги АНК і Конгресу південно-африканської молоді);
- «Шакал» (нейтралізація ідеологічного впливу радикальних організацій у середніх і вищих навчальних закладах. Флагманами цього проекту стали Студентський помірний союз і Національна студентська федерація «Афріканас», створені для протидії впливу Національного союзу південно-африканських студентів);
- «Рам» (написання листів і повідомлень, що поширювали погляди Страткома у ЗМІ);
- «Вігвам» – найбільший з усіх, спрямований на протидію та нейтралізацію АНК, ПАК, ЮАКП, КОСАТУ а також правих радикалів (<https://mg.co.za/article/1995-06-23-the-secrets-of-stratcom>).

Що стосується борців проти апартеїду, то центром їх діяльності в інформаційному полі був Департамент інформації та публіситі АНК (Department of Information and Publicity). Рубіжним моментом у його історії в епоху апартеїду став 1969 рік. Тоді в Морогоро (Танзанія) визвольні сили Південної Африки вперше після заборони їх владою Преторії провели представницьку конференцію, яка виробила довгострокову стратегію відновлення та дії АНК у нових умовах, здійснила відповідну перебудову його організаційних структур і дала імпульс активізації діяльності на всіх напрямках. На заключному відрізку періоду падіння апартеїду цим Департаментом керував майбутній президент Південної Африки (1999–2008) Табо Мбекі.

Залежно від природи об'єкта впливу та того, переважно якими засобами він здійснюється, ІВ та ІСО поділяють на два основні типи. ІСО антропогенного/когнітивного характеру націлені на зміну свідомості та поведінки людей. Їх технології включають: дезінформування, пропаганду, поширення чуток, диверсифікацію суспільної свідомості, створення інфологем, метод негативних груп сортування,

продовження через медіаторів, фальшивий вибір, ініціювання інформаційної хвилі, метод відволікання і метод резонансу [1, с. 500]. До техногенних ІСО, які, в першу чергу, націлені на інформаційно-технічні системи, відносяться заходи із використанням комп'ютерних «вірусів», «логічних» бомб, «троянського коня» та інших інструментів порушення інформаційного обміну та радіоелектронної боротьби [2, с. 81, 371]. Розглянемо деякі з них докладніше в контексті зазначеної теми.

Дезінформування – форма ІСО, котра спеціалізується на введенні об'єкта впливу в оману щодо справжності намірів для спонукання його до запрограмованих суб'єктом ІСО дій. Так стратегічним завданням ІСО Преторії було приховування від власної та міжнародної громадськості мети і сутності апартеїду, яка полягала в зміцненні панівного становища білого населення та влади монополістичної олігархії за допомогою повної расової сегрегації, дискримінації та жорстокої експлуатації африканського населення, позбавляючи його будь-яких політичних прав і свобод. Для ще більш глибокого приховування справжньої сутності апартеїду з кінця 1950-х років влада офіційно замінила негативно сприйняте слово «апартеїд» в назві доктрини на більш гармонійний термін «окремий розвиток». Насправді для африканського населення цей «окремий розвиток» означав брак прав у своїй країні, поліцейське свавілля, бідність, голод, хвороби, знищення основ родини, культурну деградацію [7, с. 35–43].

Протягом багатьох років пропаганда Преторії прагнула применшити важливість АНК, його вплив на політичне життя Південної Африки. Так, в опублікованій у 1975 р. урядовим Департаментом інформації книзі «Комуністична стратегія» стверджувалося: «Лідери Африканського національного конгресу ніколи не були лідерами народу, і організація ніколи не була справді національною, як повинно випливати з її назви, а події в Південній Африці в останні 10 років позбавили АНК будь-яких претензій на те, що він кого-небудь представляє в Південній Африці...» [4, с. 190].

Прикладом дезінформаційних операцій Преторії тактичного характеру може бути запущена в британських ЗМІ брехня про використання АНК Англії в якості бази для підготовки терористичної діяльності, вигадка про участь генерального секретаря ЮАКП Джо Слово в «Тонгаатській конференції» у травні 1990 р. та про його заяву на ній, що ЮАКП не буде пов'язана угодою про припинення вогню в період переговорів АНК і Преторії щодо порядку демонтажу апартеїду (на підставі цього поліція вимагала усунення Дж. Слово від участі у переговорах) [10, с. 331–332]. У надрах органів безпеки ПАР відділ стратегічних комунікацій (Стратком) фабрикував із метою дискредитації АНК різко «антизахідні» та «прокомуністичні» заяви нібито від імені Конгресу [4, с. 189].

Створення інфологем. Інфологема – це неправдива, викривлена або неповна інформація, яка представляє реальні події артефактами, ідеологічними міфами, політичними пропагандистськими вигаданнями. Інфологеми з'являються як результат свідомих,

цілеспрямованих маніпулятивних впливів або неусвідомлених хибних переконань. Головною інфологемою расистської влади з кінця 1940-х років стала так звана «бантустанізація» африканського населення. Це передбачало створення етнічних резервацій з обмеженим самоврядуванням, за межами яких африканці не були визнані повноправними громадянами Південної Африки. Лідери расистського режиму заявили, що в майбутньому «бантустані» (або «хоумленди») стануть незалежними, суверенними державами, які забезпечать їх мешканцям гідне життя, політичні права та свободи. Прем'єр-міністр Південної Африки Б. Дж. Форстер (1966–1978) сформулював цю політику таким чином: «Я кажу кольоровим людям, а також індіанцям і банту, що політика окремого розвитку не є політикою, яка спирається на заздрість, страх або ненависть. Це не є запереченням людської гідності будь-кого і не є таким задумом. Навпаки, це дає можливість кожній людині, у своїй власній сфері, не тільки бути чоловіком або жінкою у будь-якому сенсі, але також створює їм можливість розвиватися і прогресувати без обмежень або розладів... відповідно до вимог або досягнутого розвитку».

Але це був прихований маневр правлячих класів у мінливих політичних реаліях Південної Африки та підйому національно-визвольного руху на світовій арені. Справжньою метою бантустанізації були: розділ африканського населення і автоматичне перетворення білої меншини на пануючу «націю» в Південній Африці з монополією на владу і, таким чином, уможливлення підризу формування демократичної, нерасової Південної Африки; підбурення африканців до міжплеменних конфліктів; підризу формування об'єднаного фронту африканських мас, здатного протистояти расовій дискримінації та експлуатації; придушення боротьби за демократичне розв'язання проблеми пригноблених людей Південної Африки [7].

Ще однією важливою інфологемою Преторії було зображення дій визвольних сил як інспірованих комуністами, АНК – як підставної організації та інструменту Південно-Африканської компартії, вигадки про підпорядкування цілей національної революції марксизму-ленінізму [5, с. 120, 190].

Створення підставних або фальшивих інформаційних структур. Так, у 1985 р. під прихованою егідою спецслужб Преторії було засновано фальшиве, нібито «альтернативне ліве» Агенство пан-африканських новин (*Pan African News Agency*), яке оплачувало підготовку матеріалів відповідної спрямованості довірливим авторам, але не публікувало статті, а заносило дані в досє служби безпеки.

Диверсифікація суспільної свідомості – розпорошення уваги загалу та правлячої еліти держави на вирішення різних штучно акцентованих проблем і відволікання тим самим від вирішення нагальних першочергових завдань суспільно-політичного та економічного розвитку, котрі необхідні для нормального функціонування суспільства і держави. Такими, наприклад, були кампанії південноафриканської преси з приводу силових операцій борців визвольного руху з обвинуваченням їх у «тероризмі»

або масові кампанії «жовтої» преси з питань особистого життя відомих людей, кримінальних злочинів тощо.

Розповсюдження чуток – діяльність щодо поширення різної інформації серед широких верств населення, в основному, за неофіційними каналами: з боку визвольного руху – із метою дезорганізації життєдіяльності суспільства та держави, а з боку Преторії – із метою дискредитації опозиційних організацій та демократичного руху. Наприклад, у Південній Африці уряд Преторії активно ініціював чулки про те, що керівництво в АНК захопили комуністи, які мають намір віддати країну під владу СРСР, а в Англії Стратком запустив у Палату громад вигадку про зв'язок АНК із терористами Ірландської революційної армії (ІРА).

Пропаганда – розповсюдження різних політичних, філософських, наукових, художніх, інших ідей із метою їх впровадження в масову свідомість суспільства та активне використання цих ідей у масовій практичній діяльності населення. Одночасно, до пропаганди відносяться повідомлення, котрі розповсюджуються для здійснення вигідного впливу на громадську думку, провокування запрограмованих емоцій та зміни ставлення чи поведінки певної групи людей у напрямку, прямо чи опосередковано вигідному організаторам. У 1969 р. Е. Руді опублікував книгу «Паперова завіса», в якій запропонував програму глобальної інформаційно-пропагандистської війни проти критиків і противників апартеїду. Особлива увага в ній приділялася лобюванню інтересів ПАР у Сполучених Штатах, оскільки ця країна домінує в західній громадській думці. Дж. Сандерс, авторитетний дослідник спецслужб Південної Африки, розглядав Е. Руді як Геббельса уряду апартеїду, а його книгу – як «Майн кампф» його пропаганди [15, с. 54].

Керівництво АНК уважало «політичну освіту основним засобом для забезпечення відданості і дисципліни членів організації» [10, с. 171]. Тому в таборах підготовки бійців за межами ПАР функціонувала постійна система політичних занять. Частина активістів АНК отримувала політичну підготовку на території соціалістичних країн (автор має особистий досвід участі в подібній роботі з членами Молодіжної ліги АНК у Радянському Союзі). Крім того, АНК створив на території ПАР мережу підпільних пропагандистських осередків, які займалися популяризацією стратегії і тактики визвольного руху [10, с. 120]. Пропагандистські операції АНК багато в чому були специфічним продовженням військово-диверсійних акцій (так звана «озброєна пропаганда» (*armed propaganda*) – поширення відомостей про бойові операції борців із метою інформування населення про АНК) і протестних виступів пригнобленого населення в боротьбі за політичну свідомість мас [4, с. 111].

Серйозну увагу АНК приділяв друкованій пропаганді. У 1969, 1970 та 1971 рр. листівки АНК з'являлися в усіх головних містах Південної Африки [4, с. 120], за кордоном випускалися і розповсюджувалися в ПАР журнали АНК «Сечаба» і «Майібуїе», тижневик новин «Уіклі Ньюс Бріфінгс», підпільно видавалася «Амандла-Матла». До кінця 1974 р.

політичні матеріали АНК надходили по більш, ніж 500 адресами всередині ПАР [4, с. 189, 196, 205]. Як визнав у 1969 р. глава поліції безпеки Південної Африки П. Фентер, АПК «влаштує промивку мізків молоді та студентам і поширює тисячі написаних вибуховою мовою брошур і літературу». Ряд брошур ЮАКП, включаючи роботи Маркса і Леніна, друкувалися під такими невинними обкладинками, як, наприклад, «Познайтеся з Капськими винами». Крім того, здійснювалася радіопропаганда АНК: наприклад, АНК вело передачі «Радіо свободи» з Лусакі (Замбія) [4, с. 185].

Ініціювання інформаційної хвилі. Воно полягає у проведенні пропагандистської акції такого характеру, що вимагає висвітлення її у деяких ЗМІ. І тоді вже не сама акція, а саме її відображення змушує більшу кількість ЗМІ цікавитись нею. Таким чином виникає певна хвиля. Прикладом такої акції Преторії може бути кампанія в 1988 р. під назвою «Операція Велике Горє» на чолі з К. Фрейзіером, яка підняла масу чорного населення США за скасування санкцій проти режиму апартеїду, оскільки, ніби-то, від них громадянам ПАР більше шкоди, ніж користі [12, с. VII–VIII].

Метод відволікання полягає у цілеспрямованій заміні однієї інформації іншою. Призначення нової інформації – створити альтернативу і перемикнути громадську увагу з однієї конкретної проблеми на іншу. Наприклад, замість питання про надання рівного громадянства всім жителям Південної Африки, дискримінацію і поліцейський терор преса мусувала проблеми корупції в бантустанах і нелегальної міграції їх мешканців у «білі» зони ПАР, залякувала населення молодіжними бандами «цоці», перемикала увагу громадськості на дії радянської розвідки (справи О. Козлова у 1979 р. та Д. Герхардта в 1983 р.), «викривала» допомогу СРСР і Куби визвольному руху Півдня Африки в Анголі та Мозамбіку як «злочинне втручання» тощо. Так, у 1981 р. міністр оборони М. Малан, виступаючи в парламенті, стверджував, що «більше п'ятисот російських танків» розміщено поблизу кордонів ПАР і що вони готові вчинити напад на неї [5, с. 252].

Метод комунікативного резонансу базується на використанні здатності людей гостро реагувати на різні расові, національні, соціальні, релігійні питання, якщо вони безпосередньо торкаються їх життя. Ця визначальна особливість комунікативного резонансу полягає в отриманні в суспільній свідомості і поведінці мас ефекту (гнів, вибух невдоволення, політичні хвилювання тощо) набагато більше рівня початкового інформаційного впливу. Причиною тому є потенційна схильність людей до саме такої реакції навіть на незначні інформаційні імпульси, якщо вони відповідають їхнім очікуванням і установкам, які вже склалися у свідомості мас під впливом соціально-політичних реалій. «Резонансна комунікація будується на активізації вже наявних у одержувача інформації уявлень» – зазначає Г. Почепцов [2, с. 122].

Так, уведення африкаанс (мова південноафриканських нащадків вихідців із Голландії, яка стала

примусово нав'язуватися всьому населенню ПАР в епоху апартеїду) в якості обов'язкової мови навчання в освітніх установах африканських селищ спровокувало в червні 1976 р. вибух демонстрацій протесту африканських учнів (крім того, причиною росту бойовитості африканців, особливо молоді, була також поразка військ ПАР навесні 1976 р. в Анголі, яка розвіяла міф про їх непереможність і могутність). Протест молоді після вбивства поліцією кількох учасників маніфестацій, перетворився в повстання жителів Совето – «околиці-мільйонника» міста Йоганнесбурга. Тоді масові безлади за участю не тільки молоді потрясли всю Південну Африку, стали початком якісно нового етапу боротьби з апартеїдом [4, с. 192]. До речі, у сучасній ПАР день початку повстання – 16 червня святкується як День молоді, а світова спільнота відзначає цю дату як Міжнародний день солідарності з народами Південної Африки. Досвід подій 1976 р., того, як нерозумне рішення мовних проблем в напруженій політичній обстановці може ініціювати громадський «вибух» у країні, привів до визначення в Конституції сучасної ПАР 11 офіційних рівноправних мов і визнання в ній ще шести мов в якості національних. Як приклад, використання резонансної технології за часів апартеїду можна вказати на постійне вживання південноафриканською владою і західними ЗМІ терміна «терористи» або «терористичний рух» відносно членів АНК [4, с. 190; 5, с. 190; 9, с. 292]. У маси іноземних громадян та білих мешканців ПАР подібні слова повинні були відразу викликати набір уявлень, які виправдовують використання жорстоких заходів проти борців з апартеїдом.

Що стосується інформаційних операцій техногенного порядку, то в ході секретної операції «Вула» керівництвом АНК, крім іншого, був створений комп'ютеризований телефонний зв'язок між Південною Африкою, Лондоном, Амстердамом і Лусакою, що використовував систему кодів, і здійснено проникнення в деякі комп'ютерні бази даних Преторії [6; 8].

Висновки. Інформаційна війна та інформаційні операції були важливою складовою політичного життя Південної Африки в період апартеїду. Відповідний інформаційний вплив здійснювався як на населення ПАР, так і на світову громадськість, міжнародні організації, уряди та населення інших держав. Характерною особливістю дій Преторії в цій сфері було приховування правди про систему апартеїду, прагнення перекрутити сутність, цілі та методи визвольного руху, що спричинило широке використання «брудних» технологій. Анти-апартеїдний рух, лідером якого виступав АНК при послідовній підтримці ЮАКП, був принципово зацікавлений у поданні правди про злочинну природу та практику апартеїду, про боротьбу демократичних сил за його ліквідацію. Інформаційне протистояння суттєво вплинуло на хід подій у ПАР і на рух проти апартеїду за її межами, охоплюючи практично весь спектр технологій антропогенного і техногенного порядку, латентного і відкритого характеру.

Список використаних джерел

1. Курілло В. Є. Латентна політика : навч. пос. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2017.
2. Почепцов Г. Г. Информационные войны. – М. : «Релф-бук». – К. : «Ваклер». – 2001.
3. Почепцов Г. Г. Психологические войны. – М. : «Релф-бук». – К. : «Ваклер». – 2002.
4. Шубин В. Г. Африканский национальный конгресс в годы подполья и вооруженной борьбы. – М. : Ин-т Африки РАН, 1999.
5. Шубин В. Г. Горячая «холодная война» : Юг Африки (1969–1990). – М. : Изд. Дом «ЯСК», 2013.
6. Braam C. Operation Vula. – Cape Town : Jacana Media, 2005.
7. Clark N. L., Worger W. H. South Africa : The Rise and Fall of Apartheid. – Edinburg : Pearson Education Lim., 2004.
8. Garrett R. K., Edward P. N. Revolutionary Secrets: Technology's Role in the South African Anti-Apartheid Movement // Social Science Computer Review. – 2007. – Vol. 25 (1). – P. 13–26.
9. Gilder B. Songs and Secrets. New York : Columbia University Press, 2012.
10. Kasrils R. Armed and Dangerous : My Undercover Struggle Against Apartheid. Bellville: Mayibuye Books, 1993.
11. Kunczik M. Images of Nations and International Public Relations. – Mahwah, N. J. : Erlbaum, 1997.
12. Nixon R. Selling Apartheid. South Africa's Global Propaganda War. – London: Pluto Press, 2016.
13. Rees M., Day Ch. Muldergate: The Story of the Info Scandal. – Johannesburg: Macmillan South Africa, 1980.
14. Rhoodie E. M. The Real Information Scandal. – Georgia : Orbis, 1983.
15. Sanders J. South Africa and the International Media, 1972–1979 : A Struggle for Representation. – Abingdon: Routledge, 2011.
16. Williams W. E. South Africa's War Against Capitalism. – New York : Praeger, 1989.

V. Kurillo,

Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv

INFORMATION WARFARE IN THE POLITICAL STRUGGLE IN SOUTH AFRICA (1948 – early 1990's)

The article discusses the political process in South Africa during the existence of the apartheid system in this country. The aim of the study is to research the main directions of information warfare between supporters and opponents of apartheid as a component of the latent policy in South Africa. The principal tasks are: general description and designation of specific features of the information confrontation main directions, disclosure of individual elements of information struggle under the apartheid conditions. Currently, this topic is only partially covered in the scientific literature: in the format of the general characteristics of informational and psychological wars (V. Krysko, G. Pocheptsov, S. Rastorguev, V. Hozikov), in certain areas of the information struggle in South Africa during the apartheid period (Ch. Day, R. Nixon, M. Rees, E. Rhoodie, J. Sanders) and a description of some operations in the South African information sphere (V. Shubin, C. Braam, B. Gilder, R. Kasrils, M. Kunczik). The main idea of the article is that the informational confrontation was an important component of the political life of South Africa and had a vector of both internal focus – on the population of a given country, and the external one – on the world community, international organizations, governments and the population of other states. It had a serious impact on the course of events in South Africa and on the anti-apartheid movement beyond its borders, including almost the whole range of anthropogenic and man-made technologies, latent and open. The informational activity of the African National Congress (ANC), the leader of the anti-apartheid movement, were a specific continuation of military-sabotage operations and protest actions of the oppressed population in the struggle for the political consciousness of the masses. The topic was developed on the basis of concrete examples, historical facts, scientific studies of foreign experts and evidence of resistance movement participants. In the perspective this work may be an integral part of a further comprehensive study of the entire latent policy spectrum based on South African materials.

Key words: apartheid; information warfare; information special operation; latent policy; disinformation; propaganda; infologeme; communicative resonance.

Рецензенти: Іванов М. С., д-р політ. наук, професор, ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв;
Шевчук О. В., д-р політ. наук, професор, ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв.